

A legitimitás és az idoneitás Niccoló Machiavelli „A fejedelem” című művében

GÖMBICZ NÁNDOR

Az olasz származású Niccoló Machiavellit (1469–1527) kora egyik legjelentősebb politikai gondolkodójaként és a politikai realizmus jeles képviselőjeként tartják számon. A tehetségével és szorgalmával hamar kitűnő Machiavelli elméleti munkássága – átlagon felüli olvasottságán túl – széleskörű gyakorlati tapasztalatokon nyugszik, hiszen 1498 és 1512 között a firenzei köztársaságot a Signoria második kancelláriájának vezetőjeként, valamint a Tízek Tanácsának titkáráként is szolgálta. Nevéhez fűződik a zsoldosseregek felváltására hivatott firenzei néphadsereg megszervezése, s mindemellett huszonhárom alkalommal bíztak rá követi küldetést. *„Ezek a diplomáciai megbízatások elvitték Machiavellit Franciaországba, ahol négyízben is járt, elvitték két alkalommal is Rómába a pápához, kétszer Cesare Borgiához Urbino-ba és Sinigagliába, a császárhoz Németországba és végül még egyéb kisebb helyekre kevésbé fontos feladatok elvégzésére.”*¹

Machiavelli a Mediciek – s ezzel együtt az egyeduralkodó rend – visszatérése után elvesztette politikai tisztségeit, és az 1525. évi politikai értelemben vett rehabilitálásáig elméleti munkásságának szentelte idejét. Gyakorlati tapasztalatait több jelentős politikaelméleti műben összegezte, és ebben az időszakban (1513-ban) írta A fejedelem című legismertebb munkáját is, amelyet Firenze új uralkodójának, Lorenzo de' Medicinek címzett. Machiavelli A fejedelemben a politikát az erkölcsi elvektől elkülönülő, önálló és saját törvényszerűségekkel rendelkező területként írja körül, mely során *„az eszközöket függetleníthetőnek tekintette a céloktól és az azokkal kapcsolatban álló erkölcsi eszményektől.”*² Machiavelli ugyanis alapvetően pragmatikus/realista szemléletű politikai gondolkodó hírében állt, s e jellemvonása a politikával kapcsolatos nézetiben is visszaköszön, hiszen vizsgálódásai *„elsősorban a „van” világára irányulnak és nem a »mi legyen«, a »hogyan kellene cselekedni« kérdéseinek etikailag színezett megválaszolására.”*³ A végcél ugyan lehet morális tartalmú, az ahhoz vezető úton viszont az erkölcsileg megkérdőjelezhető cselekedetek is megengedhetők – már amennyiben az etikus magatartás nem hoz eredményt. Machiavelli főműve emiatt rendkívül megosztó politikai filozófiai/politikaelméleti műre sikeredett.

A fejedelem ugyanakkor több szempontból is előremutató műnek tekinthető: amellet, hogy a politikát saját törvényszerűségekkel és

¹ VILLANI 1939, 15.

² TAKÁCS 2010, 131.

³ PACZOLAY – SZABÓ 2006, 62.

eszközrendszerrel rendelkező, s az etikától elkülönülő, autonóm területként határozza meg, a modern államfogalom kialakulása kapcsán is hivatkozási alappá vált. Ugyanakkor Machiavelli leghíresebb munkáját a legitimitás és az idoneitás kapcsán is érdemes elemzés tárgyává tenni, mely előtt fontos röviden tisztázni ezen összetett fogalmak jelentését. A fejedelem sokrétősége nem meglepő, hiszen az itáliai gondolkodó, hatalmas lexikális tudásán túl kiváló politikai érzékkel is rendelkezett, s bár több esetben is jogos kritika érte A fejedelem c. mű egyes részeit – például az emberi gonoszságot, valamint az erőszak túlzott alkalmazását taglaló fejezeteket –, Machiavelli számos megállapítását alapvetően mind a mai napig érvényesnek tekinthetjük.

A legitimitás fogalma⁴

A legitimitás fogalmát eredeti értelmében nem a hatalom, illetve az uralom állampolgárok általi elfogadottságának, támogatottságnak körülírására alkalmazták. Maga a kifejezés a *lex* (törvény) szóból eredő legitimus fogalomból származik, és valójában törvényest, jogost és jogszerűt jelent. Az ókori Itáliában – a mai közjogival szemben – kizárólag magánjogi esetekben fordult elő (az öröklési jog, a tulajdoni- és birtokperek, valamint a gyermekek jogi státusza kapcsán) és csak a trónöröklés problematikájának következtében, a korai középkorban vált közjogi fogalommá, melyben a magánjogból már ismert öröklési jogi elemekkel is találkozhatunk: a trón öröklése, a trónörökös, valamint a trón örökhagyása. A trón esetében nem magának a tárgynak az öröklését hangsúlyozták – bár ennek is megvolt a maga szimbolikus jelentése –, hanem az ahhoz kapcsolódó uralmi jogokat. A legitimitás ennek következtében vált a latin-keresztény kultúrájú európai társadalmakban a politikai hatalom/uralom megszerzésének és gyakorlásának fogalmi kifejezőjévé: az uralkodót akkor tekintették legitimnek, amennyiben az alattvalók által érvényesnek elfogadott szabályok szerint került hatalomra, és a nép által elismert törvények szerint viselte hivatalát. A trónörökös pedig akkor volt legitim, ha az alattvalók jogosultnak tekintették az uralkodásra.

A legitimitás kérdéskörének taglalása során mindenképpen ki kell emelnünk Max Weber (1864–1920) munkásságát, hiszen a német szociológus nevéhez fűződik a legitimáció modern átértelmezése. Weber a *Gazdaság és társadalom* című művében arról ír, hogy *„a tapasztalatok szerint egyetlen hatalom sem éri be önként azzal, hogy csak anyagi vagy csak érzelem-indulati, vagy csak értékracionális motívumok biztosítsák fennmaradásának lehetőségét, hanem mindegyik igyekszik felkelteni és ápolni a »legitimitásába« vetett hitet.»*⁵ A kulcsszó tehát a legitimitáshit, azaz, hogy az állampolgárok/alattvalók csak akkor engedelmeskednek a hatalmi eszközök birtokosainak – és fogadják el

⁴ Az alfejezet Löffler Tibor: *Hatalom, autoritás, legitimitás* című munkáján, azon belül is „A legitimitás etimológiai megközelítésben” elnevezésű részen alapul (LÖFFLER 2010, 132–137).

⁵ WEBER 1987, 222.

őket legitimnek, tehát jogosnak –, ha valamilyen belső indíttatásból hisznek uralmuk jogosságában, azaz legitimitásában. Az adott uralom azonban az engedelmesség fajtájának és az uralom gyakorlásának különbözősége alapján különböző legitimitásra tarthat igényt. A német szociológus így – a rájuk jellemző legitimitásigény szerint megkülönböztetve – három tiszta uralmi típust határozott meg: egyrészt beszélhetünk a tételes jogon alapuló racionális jellegű, legális uralomról, melynek legtisztább típusa bürokratikus igazgatási csoportot vesz igénybe. A második típust Weber tradicionális uralomnak nevezte el: *„tradicionálisnak nevezzük az uralmat, ha legitimitása és a legitimitásába vetett hit a régről áthagyományozott („emberemlékezet óta fennálló”) rend és az úri hatalmi jogok szentségén alapul. Az urat (vagy az urakat) a tradicionálisan áthagyományozott szokás szerint jelölik ki. A harmadik típus pedig a karizmatikus uralom: „karizmának” nevezzük egy személyiség nem mindennapinak számító képességeit [...], amelyek miatt ezeket a személyeket természetfölötti vagy emberfölötti, vagy legalábbis sajátos, nem mindennapi, nem mindenki számára hozzáférhető erővel vagy tulajdonságokkal [megáldott] embereknek vagy Isten küldöttének vagy példaképnek, s ezért »vezérnek« tekintették.”*⁶

A legitimitás kérdésköre természetesen Max Weber után is foglalkoztatta a politikatudomány képviselőit. Sőt, a politikai rendszerek 20. századi váltakozása során még inkább előtérbe került a hatalom igazolásának problematikája, mely lényegét leginkább a Lipset – Friedrich – Rotschild „vita” szemlélteti.

A párbeszéd Seymour Martin Lipset elméletével vette kezdetét, aki az 1960-as évek elején úgy vélte, hogy *„a hatékonyság elemi előfeltétel, amely nélkül még rövid távon sem lehet stabil egy politikai rendszer, ennek teljesítésével párhuzamosan azonban a társadalomban hatékony értékeknek meg kell felelniük a hatalom struktúrájának, mert e nélkül nem fogadja el, nem tekinti legitimnek a társadalom a fennálló berendezkedést.”*⁷ Lipset-el szemben Carl J. Friedrich materialista álláspontra helyezkedett: feleslegesnek tartotta az értékeken nyugvó legitimitációt, és vélekedése szerint pusztán a fogyasztás színvonalának növelésével – más szóval az állampolgárok életszínvonalának emelésével – az aktuális hatalomgyakorló csoport legitimmé teheti uralmát. *„A fenti vitában sajátos kompromisszumra jut Joseph Rotschild évekkel ezután megjelent adaléka (Rotschild 1979),”*⁸ amelyben a társadalom alsóbb rétegei előtt elismeri a hatékonyság legitimáló erejét. Mindezzel azonban önmagában nem lehet megnyerni az értelmiségi csoportot: feljük a hatékony kormányzás mellett egyéb értékek képviselésével lehet célt érni.

⁶ WEBER 1987, 248.

⁷ BIHARI – POKOL 2009, 325.

⁸ BIHARI – POKOL 2009, 325.

A legitimáció a 20. század végére meglehetősen összetett fogalommá vált, s ezt több – a jogi és a „jogon túli” elemeket különválasztó – fogalompárral is érzékeltethetjük, mint például legalitás/legitimáció, metajurisztikus legitimáció/jurisztikus legitimáció és de jure legitimitás/de facto legitimitás. Empirikus értelemben pedig a következő definícióval írhatjuk körül a legitimitás lényegét: az állam területén működő főhatalom népesség általi törvényesnek/jogosnak való – s egyben belső indíttatásból eredeztethető, önkéntes – elfogadását jelenti, amely előfeltétele az alattvalók/állampolgárok főhatalom birtokosai felé irányuló – szintén önkéntes – engedelmességének.⁹

Az idoneitás eszméje¹⁰

A középkori politikatudományban a legitimitas (törvényesség) és az ideoneitas (alkalmasság) kettősségéből indultak ki, mely alapján a jurisztikusan legitim uralkodók legitimitása nem tekinthető abszolút értékűnek. A rendkívül komolyan vett legitimitás mellett így szem előtt tartottak egy meglehetősen pragmatikus szempontot is: a legitim uralkodó uralomra és kormányzásra való alkalmasságát, azaz az uralkodó idoneitását, amely elsősorban a keresztény egyház által favorizált felfogásként jelent meg a világi uralkodói körök legitimitásezménye ellenében. „A késő római császárság óta ismert elv tartalmát Sevillai (Spanyolo.) Izidor (†636) a kegyességben (pietas) és az igazságosságban (iustitia) jelölte meg, ezt taglalták a korabeli viszonyoknak megfelelően I. (Szt.) István Intelmei [...] is. Aki ezen képességekben bővelkedett, az inkább való volt az uralomra, mint az, akit erre csak az előző uralkodóval való vérségi kötelék jogosított fel (legitimitás).”¹¹

Az idoneitás a kormányzóképeség mai fogalmával egyeztethető össze, és a középkorban a legitimitással egyenrangú értéknek számított. Az idoneitás hiánya – vagyis az alkalmatlanság – az uralomból kizáró oknak, vagy áthidalandó problémának bizonyult. Kizáró oknak elsősorban a testi és/vagy szellemi fogyatékoság, az erkölcstelen életmód, valamint a kormányzás módszeres elhanyagolása számított, míg áthidalandó problémaként az uralkodó fiatal korát (például csecsemő- és gyermekkor) tartották számon. Utóbbi esetben gyámot, kormányzót vagy régent (a latin regens uralkodót jelent) neveztek ki. Sőt, mindemellett még az is előfordult, hogy a feladatköreit elhanyagoló uralkodó helyett más tisztségviselő vállalta magára a kormányzás terhét vagy éppen befolyásos hatalmi csoportok – a tényleges irányítás

⁹ Az alattvalók/állampolgárok főhatalom felé irányuló engedelmsége az autoritás kérdéskörét is jogosan veti fel, mindez azonban nem képezi jelen dolgozatom tárgyát, így nem is térek ki rá.

¹⁰ Az alfejezet elsősorban Löffler Tibor: Hatalom, autoritás, legitimitás című munkáján, azon belül is „A legitimitás etimológiai megközelítésben” elnevezésű részen alapul (LÖFFLER 2010, 132–137.).

¹¹ TRINGLI 1994, 278.

megszerzése, vagy megtartása érdekében – tartottak trónon az idoneitással nem rendelkező királyokat.

A legitimitás megjelenése „A fejedelem” című műben

Már A fejedelem első fele is bővelkedik legitimitációra való utalásokban, itt ugyanis Machiavelli különféle legitimációs elvek szerint csoportosítja az egyeduralmakat. A legitimációs alapoknak tekinthető legitimációs elvek alatt a jurisztikus legitimitást megalapozó metajurisztikus elveket értjük (pl.: népszuverenitás elve, fejedelmi szuverenitás, leszármazás elve), ennek megfelelően Machiavelli is az uralom jogosságát/törvényességét megalapozó tényezőként tekint a rájuk. Másként fogalmazva ebben az esetben – még ha mindez konkrétan nem is olvasható a műben – Machiavelli gyakorlatilag az egyeduralmak középkori értelemben vett legitimitását – azaz az uralkodáshoz való jogosságot, törvényességet – határozta meg. A fejedelemben így a következő legitimációs elvekkel találkozhatunk: trónöröklés elve (2. fejezet), népszuverenitás elve (9. fejezet), fejedelmi szuverenitás elve (3., 6., 7. és 8. fejezetek), valamint a „vallási szuverenitás” elve (11. fejezet).

Machiavelli a **trónöröklés elvével** kapcsolatban kiemeli: „*a fejedelem által öröklött országokat, ahol már hozzászoktak a fejedelem családjához, nem oly nehéz megtartani, mint az újonnan szeretteket, mert elégséges az ősök által létrehozott rendet meg nem bolygatni, és a viszonyokhoz illeszteni.*”¹² A fejedelem legitimitását eszerint a tradíció alapozza meg. A nép – az uralom hagyományossága és folytonossága végett – ellenvetés nélkül elfogadja és törvényesnek tekinti az öröklés útján hatalomra kerülő uralkodót, aki viszonylag könnyen fenntarthatja uralmát. Max Weber ezt a rendszert tradicionális uralmi formaként nevesítette.

A több fejezetben is érintett **fejedelmi szuverenitást**¹³ – mely szerint az uralkodó Isten kegyelméből uralkodik – Machiavelli kortársaitól eltérő módon értelmezte: elméletében „*az emberi cselekvést és az ember alkotta intézményeket nem viszonyítja semmiféle abszolút vagy isteni mércéhez. Immanens felfogása nem engedi meg, hogy a vallásnak valamilyen felsőbbrendű szerepet tulajdonítson; a földi és emberi értékeket hirdeti, a vallást csak a kormányzás hasznos eszközének tartja.*”¹⁴ A fejedelmi szuverenitáson alapuló uralom tehát nem Isten akaratából, hanem sokkal inkább a fejedelem alkalmasságából/idoneitásából és tehetségéből táplálkozik, amely lényegét Machiavelli A fejedelem írása során alaposan ki is fejti. A fejedelmi szuverenitás elvén elsősorban a hódítás útján megszerzett, egészen új keletű,

¹² MACHIAVELLI 2006, 8.

¹³ Érdemes megfigyelni, hogy a fejedelmi szuverenitás, mint legitimációs elv tárgyalása során az idoneitás és legitimitás mai, elfogadottságra utaló jelentéstartalma is feltűnik.

¹⁴ PACZOLAY – SZABÓ 2006, 62.

valamint a vegyes eredetű egyeduralkodók alapulnak,¹⁵ hiszen ezeknél az egyik legfontosabb kérdés, hogy vajon az új fejedelem hosszabb távon meg tudja-e tartani szerzeményét, azaz, hogy képes-e az új alattvalói szemében – idoneitásának köszönhetően – legitim uralkodóként megjelenni. Az új keletű, valamint a vegyes eredetű egyeduralkodónál ugyanis hiányzik az örökletes uralomnál meg tapasztalható folytonosság és tradíció, amelyeket az új fejedelemnek alkalmassággal és uralkodásra termettséggel kell helyettesítenie. Ennek részeként az új uralkodónak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az alattvalói legitim vezetőnek fogadják el, – azaz legitimitásigénye keletkezik – hiszen „...*a bennszülött lakosság jóakarata is mindig szükség van még annak is, akinek igen erős hadserege van ahhoz, hogy egy vidéket hatalmába ejtsen.*”¹⁶ Ennél a pontnál jelenik meg a Machiavelli által átértelmezett fejedelmi szuverenitás szerepe, ugyanis az újonnan szerzett tartomány lakosságát csak és kizárólag uralkodásra termett, alkalmas és tehetséges fejedelem képes megnyerni magának, a legitimitás tehát ebben az esetben a fejedelem vezetői képességein alapszik. Mindez leginkább a Max Weber által meghatározott karizmatikus uralom fogalmába illik bele. Machiavelli – rá jellemző módon – számos olyan pragmatikus és a politikai hasznosságot szem előtt tartó tanáccsal szolgál, amelyek megfogadásával a fejedelem elfogadtathatja – mai kifejezéssel legitimálhatja – uralmát. Az itáliai gondolkodó szerint az uralkodónak egyrészt elégedettségben kell tartania népét, másrészt pedig ügyelnie kell arra, hogy a tartományban ne maradjon/ne jelenjen meg más uralkodásra alkalmas személy vagy csoport.¹⁷

A 9. fejezetben tárgyalt **népszuverenitás elve** szerint minden hatalom a néptől ered, s az állam irányítói a nép akaratából gyakorolhatják hatalmukat. A jurisztikus legitimitást tehát a néptől származó hatalom metajurisztikus elve támasztja alá. Machiavelli az ilyen uralmat polgári egyeduralkodónak nevezte el: „...*a polgári eredetű egyeduralkodó nem gaztett vagy más tűrhetetlen erőszak árán, hanem polgártársai akaratából lesz hazájában fejedelem, az ilyet polgári egyeduralkodónak nevezhetjük...*”.¹⁸ Az itáliai gondolkodó szerint az ilyen típusú uralmat az előkelők, vagy a nép útján lehet megszerezni, „...*ez pedig abból ered, hogy a nép nem akarja, hogy az előkelők elnyomják vagy kormányozzák, az előkelők viszont uralkodni szeretnének, és felülkerekedni a népen...*”.¹⁹ Machiavelli a kettő közül a népre támaszkodó uralmat részesíti előnyben.

¹⁵ Vegyes uralom: csupán a birodalom egy része új keletű, azaz a fejedelem egy új tartományt csatol a már meglévő országához.

¹⁶ MACHIAVELLI 2006, 10–11.

¹⁷ Más megfogalmazásban, az uralkodó személyét illetően ne maradjon/ne jelenjen meg reális alternatíva, azaz a nép rá legyen utalva a fejedelemre, és elégedetlensége esetén se tudjon mást uralkodóvá emelni.

¹⁸ MACHIAVELLI 2006, 48.

¹⁹ MACHIAVELLI 2006, 48.

Mindezt morális/erkölcsi²⁰ és pragmatikus/politikailag hasznos érvekkel is alátámasztja: „...a nép céljait szolgálni becsületesebb, mint az előkelőket, az utóbbiak ugyanis az elnyomást akarják, a nép pedig az elnyomás ellen küzd”²¹ (morális/erkölcsi érv). A pragmatikus indoklást pedig a következő példák során ismerhetjük meg: (1) a nép támogatása nagyobb legitimációs erővel bír, azaz többen engedelmesnek feltétlenül a fejedelemnek: „...aki a nép támogatásával kerül uralomra, egyedül találja magát, és senki sincs, vagy csak nagyon kevesen akadnak, akik ne lennének készek feltétlenül engedelmeskedni.”²² A politikailag hasznos indokok sorát gazdagítja Machiavelli azon meglátása is, hogy (2) a nép által megszerzett hatalom könnyebben, az előkelőktől eredő pedig nehezebben tartható meg, hiszen „...aki a előkelők révén kerül hatalomra, nehezebben tartja meg uralmát, mint aki a nép segítségével jut oda; sokan lábatlankodnak körülötte, akik vele mind egyenrangúaknak tartják magukat, s ezért velük bánni, nekik parancsolni nem tud, ahogyan szeretne.”²³ Ráadásul (3) az előkelők az uralkodó személyére nézve is veszélyesebbek, és a hűségük is gyengébb lábakon áll: „a legrosszabb, amit ellenséges érületű néptől várhat a fejedelem, hogy a nép elhagyja; de a gyűlölködő előkelőségektől nemcsak azért kell félnie, hogy elhagyják, hanem hogy ellene fordulnak, több révén bennük a ravaszság és előrelátás, és idejében menekülvén, annak a kegyét keresik, akiről úgy vélik, győzni fog.”²⁴ Végezetül a pragmatikus érvek között fontos kiemelni, hogy – uralma megtartása végett – (4) előbb-utóbb még az előkelők révén hatalomra kerülő uralkodónak is meg kell nyernie a népet: „...aki a nép akarata ellen, az előkelők kegyéből lett uralkodó, a maga oldalára kell állítania a népet...”²⁵ Természetesen a népszuverenitás elvén alapuló uralmak esetében is felmerül a virtú-n alapuló idoneitás kérdése, hiszen itt is elsősorban az uralkodásra alkalmas fejedelmek érvényesülhetnek, akik szerencsájukkal és tehetségükkel képesek elérni, „...hogy bármilyen idő járjon is, alattvalóinak rá és az államra mindig szükségük legyen...”²⁶ A fejedelmi szuverenitástól azonban jelentős különbségként értékelendő tény, hogy a nép jóvoltából hatalomra kerülő fejedelemnek már az uralkodása megkezdése előtt bírnia kell az alattvalók támogatását, míg a fejedelmi szuverenitás esetén az egyeduralkodó a birodalom megszerzése után próbálja megnyerni magának alárendeltjeit. A fejedelem tehát elsősorban nem idoneitása révén, hanem a nép támogatása következtében kerül hatalomra.

²⁰ Az morális/erkölcsi érvelés meglehetősen ritka A fejedelemben, bizonyos fejezetekben azonban mégis találkozhatunk vele.

²¹ MACHIAVELLI 2006, 49.

²² MACHIAVELLI 2006, 49.

²³ MACHIAVELLI 2006, 49.

²⁴ MACHIAVELLI 2006, 49.

²⁵ MACHIAVELLI 2006, 50.

²⁶ MACHIAVELLI 2006, 52.

Végezetül Machiavelli a 11. fejezetben a **vallási szuverenitás elvéről** értekezik, mely esetében a hatalom forrása és legitimitása a vallás transzcendentális és konzervatív jellegéből ered. A trónöröklés elvén alapuló birodalmakhoz hasonlóan a legtöbb nehézség ebben az esetben is „...a birtokbavétel előtről adódik: mert vagy virtú vagy szerencse útján szerezhethők meg, de mind az egyik, mind a másik nélkül megtarthatók, mert a vallás régi és olyannyira hatékony intézményét fenntartják, bárhogya is éljenek és viselkedjenek fejedelmei.”²⁷ A birodalom megtartása tehát az örökletes uralmakkal már megtapasztalt hagyományosságnak és folytonosságnak köszönhetően könnyen biztosítható, de mindez nem a fejedelem vérségi kötelékéhez, hanem a vallás transzcendentális és konzervatív jellegéhez köthető. Az egyházuralom alatt lévő államok esetében tehát a jurisztikus legitimitás metajurisztikus megalapozását a vallás transzcendentálisitása biztosítja, és az alattvalók – a földöntúlitól, azaz Istentől való félelmüktől vezérelve – meg sem merik kérdőjelezni a fejedelem/egyházfő államfői jogosultságát, már amennyiben a hivatal betöltésére a vallás konzervatív szabályai alapján kerül sor. Másként fogalmazva a legitimitás nem a trón öröklésének tényén, a nép akaratán, avagy a fejedelem alkalmasságán múlik, hanem sokkal inkább a vallás transzcendentális erején alapszik. A vallási szuverenitás Max Weber tradicionális uralomról szóló elméletébe is beleilleszthető.

Az idoneitás megjelenése „A fejedelem”-ben

A középkori politikatudományban – mint ahogy fentebb már kitértem rá – a legitimitás (törvényesség) az ideoneitás (alkalmasság) kettősségében gondolkodtak, mely fogalom pártól jól érzékelhetően Machiavelli sem tudott vagy akart elszakadni. Eszerint az uralkodók középkori értelemben vett legitimitása (törvényessége) nem tekinthető megváltozhatatlan tényezőnek, így a legitimitás mellé egy pragmatikus szempontot is beemelték: az idoneitás eszméjét, azaz az uralkodó kormányzásra és uralomra való alkalmasságát, mellyel Machiavelli is kiemelten foglalkozott, bár az itáliai gondolkodó eltért a keresztény egyház erkölcsi alapokon nyugvó idoneitás eszméjétől, és az alkalmasságot megalapozó elvként – az egyház által kiemelt kegyesség és igazságosság helyett – a relatív értékfogalom révén²⁸ korlátozott politikai hasznosságot hangsúlyozta. Mindez azt jelenti, hogy a jurisztikusan legitim uralkodó legitimitása nem tekinthető abszolút értékűnek, azaz egyrészt a tehetségtelen, s alkalmatlan uralkodó a jurisztikus legitimitás birtokában is elveszítheti uralmát, másrészt pedig a hatalmat törvénytelenül (illegitim módon) megszerző, de uralkodásra alkalmas személy is szert tehet jurisztikus

²⁷ MACHIAVELLI 2006, 56.

²⁸ A relatív értékfogalomról bővebben A fejedelem és a nép viszonya (a mai legitimitásfogalom megjelenése) című alfejezetben írok.

legitimitásra. Ez utóbbi az illegitim uralkodó nép általi elfogadása, valamint a feléje irányuló engedelmessége esetén fordulhat elő: a törvénytelen hatalom ugyanis – amennyiben kivívja az alattvalók tartós támogatását – az idő múlásával törvényessé válhat, s ennek következtében már senki sem kérdőjelezi meg az uralomhoz való jogosultságát.

A középkorban az idoneitás tehát mind a hatalom megszerzésében, mind pedig annak megtartásában fontos szerepet játszott, s mindez Machiavellire is erős hatást gyakorolt, hiszen a pragmatikus és a politikai hasznosságot szem előtt tartó itáliai gondolkodó szerint az uralom nagymértékben a fejedelmi idoneitáson, illetőleg az azt megalapozó – s Machiavelli által szintén átértelmezett – *virtú*²⁹ meglétén alapszik. Machiavelli idoneitásesszméje természetesen különbözik az addigi erényközpontú, s a keresztény egyház által is vallott idoneitásesszmétől, amely során „az uralkodó erényes és példamutató magatartását állították előtérbe, s ezt tartották a jó rend feltételének. Antik hagyományok szerint az igazságosság, a bölcsesség, a bátorság és a mértékletesség volt a négy fő erény, s ezekhez kellett társulniuk az olyan fejedelmi erényeknek, mint a bőkezűség, jámborság és könyörületesség. A becsület mindezeknek az erényeknek az alkalmazásából állt, és az volt az általános feltevés, hogy a becsület a legjobb politika.”³⁰ Machiavelli idoneitásesszméje ezzel szemben az olyan politikai cselekvést tápláló erőt biztosító *virtú*-n alapszik, amely nélkül az uralkodó képtelen lenne elérni céljait. Lényege az adott körülményekhez való alkalmazkodás, a változó helyzet felismerése, és az ahhoz igazított cselekvés, mely a moralitás helyett a politikai hasznosságot/racionalitást állítja középpontba, és szükség esetén

²⁹ A *virtú* kezdetben – az ókorban a rómaiaknál – hatékony cselekvést elősegítő erőt, az ember személyiségét megtestesítő tulajdonságot, valamint erkölcsi jószágot is jelentett egyben. A kereszténység elterjedése következtében az ókor vége felé egyre inkább átalakult a fogalom jelentése: előtérbe került a moralitás, s a hatalom és dicsőség megszerzése helyett inkább az égi szabadság elnyerését tartotta elérendő célnak. A 14. századtól a *virtú* jelentése – részben a humanisták emberi képességek szerepét hangsúlyozó elméletének hatására – egyrészt visszatért az antik hagyományokhoz, másrészt pedig egyre inkább kiszélesedett, s a keresztény erkölcs, a római vitézség és a politikai bölcsesség mellett mintegy negyven erényt foglalt magába. Az itáliai gondolkodó elméletében a *virtú*-nak gyökeresen új értelmet adott, mely „a hagyományos középkori keresztény felfogással szemben az antik klasszikusokat követi, viszont ezek moralizáló *virtus*felfogását sem fogadja el, vagyis nemcsak kortársaitól, hanem az ókori szerzőktől is eltér.” (PACZOLAY 1998, 91). Eszerint a *virtú* olyan politikai cselekvést tápláló erőt jelent, amely nélkül az uralkodó képtelen elérni céljait. Lényege az adott körülményekhez való alkalmazkodás, a változó helyzet felismerése és az ahhoz igazított cselekvés. Minderről Machiavelli a 25., *Mit ér a szerencse az emberi dolgokban, s hogyan lehet vele szembeállni* című fejezetben ír: „*azt hiszem, az boldogul, aki eljárásában az idők változását követi, ellenben aki az idővel nem tud lépést tartani, szerencsétlen... Aki természetét az idő és a dolgok változásának megfelelően cseréli, szerencséjét megtartja.*” (MACHIARELLI 2006, 123–124). Machiavelli tehát a *virtú*-t nem szorítja megváltoztathatatlan értékek közé, s ez a viszonylagosság „az egyik legradikálisabb újítása, hiszen a korábbi etikák az ókorban és a középkorban egyaránt épp arra építettek, hogy bizonyos értékek melletti kitartás nyújt támaszt az élet változékonyságával szemben.” (PACZOLAY 1998, 92).

³⁰ BAYER 2001, 89–90.

erkölcsileg vitatható cselekedetek végrehajtására is feljogosítja a fejedelmet. Mindezt egyedül a relatív értékfogalom korlátozza, amely elsősorban a jó hatalomgyakorlást, azaz a nép érdekeinek szem előtt tartását jelenti. A virtú tehát gyakorlatilag egyfajta „*készség, amely két irányba nyilvánulhat meg: a jó és rossz felé; ezt természetesen úgy kell érteni, hogy afelé ami a köznek, az államnak jó vagy rossz. Ezért összefüggésben áll a virtú az állam sorsával is.*”³¹

Éppen ezért Machiavelli A fejedelem című művében is főként az uralkodásra alkalmas fejedelem virtú-n alapuló tulajdonságait taglalja: a politikai realizmus, illetve a politikai hasznosság alapján nem azt vizsgálja, hogy milyen erkölcsi elveknek kell megfelelnie a fejedelemnek, hanem sokkal inkább azt, hogy milyen tettek útján érhet célt, azaz milyen cselekedetek és tulajdonságok szükségesek a hatalom megszerzéséhez illetve megtartásához. Más megközelítéssel élve – s egyben Takács Péter szavait idézve – Machiavelli „*a politizálást egyfajta mesterségnek tekintette [...] Azt állította, hogy a sikerre vágyó fejedelemnek (mai kifejezéssel: az államférfinak és politikusnak) célja elérése érdekében meghatározott eszközöket meghatározott módon kell alkalmaznia. Mint mesterembernek, a politikusnak is sajátos »fogásokat« kell megtanulnia: például a felismert erőviszonyoknak megfelelő stratégiát és taktikát kell kidolgoznia, ki kell választania a cselekvés helyes időpontját, s végül alkalmaznia kell a megfelelő eszközöket... A politika mint mesterség fő szabálya Machiavelli szerint az, hogy semmilyen eszköz nem elvetendő, ha az a cél elérése szempontjából szükségesnek mutatkozik.*”³²

Az itáliai gondolkodó A fejedelem második felében tehát az uralkodó virtú-n alapuló idoneitását írja körül, s azon tetteket veszi sorba, amelyek nélkül egy fejedelem képtelen megtartani uralmát. E kérdéskör taglalása során Machiavelli többek között a hadászatban való jártasságot, a morális alapú döntéshozatal szükségképpen háttérbe szorítását, a jó gazdálkodásra való fogékonyságot, a tanácsadókkal és beosztottakkal való bánásmódot, a társadalmi elithez való hozzáállást, valamint a néphez fűződő viszonyt emeli ki. Terjedelmi korlátok miatt csak az utóbbi területet kívánom részletesen kifejteni, hiszen ez esetben a modern kori legitimitás is előtérbe kerül, ugyanis Machiavelli szerint a nép elégedettségben tartása a fejedelmi hatalom egyik legfőbb biztosítója.

A fejedelem és a nép viszonya (a mai legitimitásfogalom megjelenése)

Machiavelli királytükörnek is beillő művében a fejedelem néphez fűződő viszonyával is kiemelten foglalkozik, amely a modern kori legitimitásfogalom jegyeit is magában hordozza. Az itáliai gondolkodó mindezt (1) pragmatikus/politikai hasznossági, valamint – tőle elsöre talán meglepő módon – (2) morális/erkölcsi szempontból is fontosnak tartja.

³¹ VILLANI 1939, 33.

³² TAKÁCS 2010, 131–132.

(1) Pragmatikus/politikai hasznossági megközelítés: a 19., „*Hogyan kerülje el a gyűlöletet és a megvetést*” című fejezetben a mai értelemben vett legitimitás fogalmi elemeit fedezhetjük fel. Machiavelli szerint a fejedelemnek – az ellene szerveződő összeesküvések elkerülése és megelőzése végett – minden gyűlöletet és megvetést keltő cselekedettől tartózkodnia kell: ami „...az alattvalókat illeti, ha künn minden nyugodt is, titkos összeesküvésektől tarthat a fejedelem: ezeket úgy kerülheti el, hogy vigyáz, ne gyűlöljék és ne vessék meg, s népe legyen elégedett vele [...] Ha a köz nem gyűlöli, ez máris hathatós orvoslás az összeesküvések ellen, mert az összeesküvő a nép kegyét kívánja megnyerni az uralkodó elpusztításával; de ha azt hiszi, sérelmet okoz vele a népnek, bizony meggondolja, mielőtt ilyen lépésre vállalkozik, hiszen az összeesküvés végtelen sok veszéllyel jár.”³³ Mindez arra készíti a fejedelmet, hogy a nép érdekében kormányozzon, s ezáltal annak tagjai (alárendeltek/állampolgárok) elfogadják legitim uralkodójuknak, s így engedelmeskednek neki, valamint kitartanak mellette. A vezetőnek tehát – mai szóhasználatnál élve – legitimitásigénye keletkezik: folyamatosan figyelnie kell az alárendeltek igényeire, mely így valamilyen szinten ugyan uralma korlátozásához vezet, mindez azonban a hatalom/uralom stabilitása érdekében elengedhetetlenül szükséges. Ellenkező esetben – azaz ha a nép elégedetlen vele – meggyengül a hatalma, sebezhetővé válik, s így politikai ellenfelei sikeresen léphetnek fel vele szemben. Végso esetben pedig az uralmának is vége szakadhat.

Machiavelli szerint az elfogadottság, azaz a modern értelemben vett legitimitás megszerzésének érdekében a fejedelem elsősorban a negatív cselekedeteket kerülje: a (1) gyűlöletet és a (2) megvetést. Az itáliai gondolkodó szerint az uralkodót akkor (1) gyűlölnek elsősorban, „...ha megrabolja és erővel elveszi alattvalói vagyonát és asszonyait; ettől tartózkodnia kell, és ha emberek vagyonán és becsületén kár nem esik, elégedetten élnek...”³⁴ (2) „Megvetés pedig akkor sújthatja, ha álhatatlan, meggondolatlan, gyöngye akarató, gyáva és határozatlan: mindettől az uralkodó féljen, mint a sziklazátonyoktól...”³⁵ A gyűlölet és megvetés elkerülésén túl a fejedelemnek – a nép megbecsülésének kivívása érdekében – természetesen pozitív tetteket is véghez kell vinnie: (1) kezdjen nagy vállalkozásokba: „*semmi másért nem becsülik úgy az uralkodót, mint ha nagy vállalkozásokba kezd...*”³⁶; (2) szükség esetén jutalmazzon és büntetessen : „...ha alkalomadtán valaki holmi rendkívüli dolgot cselekednék a polgári életben, jót vagy rosszat, akkor úgy jutalmazza vagy büntesse, hogy sokáig emlegessék”³⁷; (3) minden cselekedetével hitesse el, hogy nagy és kiváló személyiség; (4) tartózkodjon a

³³ MACHIAVELLI 2006, 92.

³⁴ MACHIAVELLI 2006, 91.

³⁵ MACHIAVELLI 2006, 91.

³⁶ MACHIAVELLI 2006, 110.

³⁷ MACHIAVELLI 2006, 111.

semlegességtől: „becsülik még az uralkodót, ha igazi barát vagy igazi ellenség, vagyis, ha minden tekintet nélkül száll síkra valaki mellett vagy valaki ellen. Az ilyen cselekedet mindig hasznosabb, mint semlegesnek maradni...”³⁸ Továbbá az uralkodó (5) tüntesse ki a különböző szakmák legkiválóbb képviselőit: „...ki kell tüntetnie mindazokat, akik valamiben kiválóak”³⁹, s „...jutalomról kell gondoskodni [...] azok számára akik bármely módon városát vagy országát gyarapítják.”⁴⁰; (6) erősítse a munkamorált: „polgárait arra kell buzdítania, hogy mindennapi munkájukat ne hanyagolják el...”⁴¹; (7) szervezzen ünnepeket: „...az év megfelelő szakában ünnepekkel és látványosságokkal gyönyörködtesse a népet”⁴², valamint időnként (8) a szakmai szervezetekkel is üljön tárgyalóasztalhoz: „...mert minden város céhekre vagy osztályokra tagozódik, számolnia kell ezekkel a közösségekkel, üljön velük tehát néha össze...”⁴³ Végezetül pedig a fejedelemnek arra is különös gondot kell fordítania, hogy (9) „...a kellemetlen dolgokat mások végezzék [...], de ő legyen az, aki kegyet gyakorol.”⁴⁴

A fejedelem néphez fűződő pragmatikus viszonyának lényegét – azaz a legitimitás szükségességét –, Machiavelli a 8. „Azokról, akik gyalázat árán jutnak hatalomra”, a 20. „Hasznosak-e az erődítmények és hasonló dolgok, melyeket a fejedelmek manapság építenek” és a 24. „Miért veszítették el Itália uralkodói államaikat” című fejezetekben fejtette ki legkézenfekvőbbben. Előbbiben a következő sorokat olvashatjuk: „s főként: az uralkodónak alattvalóival olyan viszonyban kell lennie, hogy a sors jóra vagy rosszra fordulása miatt meg ne változzék; mert ha a dolgok rosszra fordulnak, balsors idején nem folyamodhatsz a rosszhoz, és a jó, amit cselekszel, nem lesz hasznodra, mert úgy ítélik, csak kínodban tetted, és senki sem lesz hálás érte.”⁴⁵ A 20. fejezetben Machiavelli a következőképpen fogalmaz: „a leghasznosabb erődítmény tehát, ha a nép szeret: mert akárhogy körülbástyázza is magát a fejedelem, ha a nép gyűlöli, nincs menedéke, mert ha fegyvert ragadott, mindig akad idegen, aki a nép segítségére siessen.”⁴⁶ S végül a 24. fejezetben az alábbi gondolatokkal találkozhatunk: „az emberek inkább a jelenben élnek, mint a múltban; és ha jól érzi magukat a jelenben, azt élvezik, s mást nem keresnek; és a fejedelmet védelmükbe veszi, ha más dolgokban megállja a helyét.”⁴⁷

(2) Morális/erkölcsi megközelítés: bár Machiavelli a politikai cselekvés, s így a hatalom megszerzése és megtartása érdekében a morális értelemben

³⁸ MACHIAVELLI 2006, 111.

³⁹ MACHIAVELLI 2006, 114.

⁴⁰ MACHIAVELLI 2006, 114.

⁴¹ MACHIAVELLI 2006, 114.

⁴² MACHIAVELLI 2006, 114.

⁴³ MACHIAVELLI 2006, 114.

⁴⁴ MACHIAVELLI 2006, 95.

⁴⁵ MACHIAVELLI 2006, 47.

⁴⁶ MACHIAVELLI 2006, 109.

⁴⁷ MACHIAVELLI 2006, 120.

megkérdőjelezhető cselekedeteket is megengedhetőnek tartotta, a végcél tekintetében azonban egy erkölcsi tényezőre is utalt: a jó hatalomgyakorlásra, azaz a nép érdekeinek képviselésére. Mindezt a politikatudomány néhány jeles képviselője – mint például Paczolay Péter és Szabó Máté – relatív értékfogalomként⁴⁸ tartják számon: eszerint a fejedelemnek a jó hatalomgyakorlást kell szem előtt tartania, s „*célja nem lehet csupán saját hatalmának és dicsőségének gyarapítása, hanem a köz jólétének előmozdítása és az állam megóvása.*”⁴⁹ Ezért fordulhat elő az itáliai gondolkodónál, hogy a morálisan elítélendő eszközöket – Takács Péter szavaival élve – „*több helyen úgy írta le, mint amelyek alkalmazása nem a fejedelem és a nép, hanem a fejedelem és a politizálók közössége (mai fogalmaink szerint: a politikai elit) körében kívánatos.*”⁵⁰ Machiavelli tehát ilyen értelemben feltétlenül a nép oldalán állt, s így „*elmélete alapján a modern zsarnokok és diktátorok gyakorlata nem igazolható, s még csak nem is magyarázható.*”⁵¹ A morális/erkölcsi megközelítésre A fejedelem 9. „*A polgári egyeduralomról*” című fejezetében bizonyosodhatunk meg leginkább: „*...a nép céljait szolgálni becsületesebb, mint az előkelőkéét, az utóbbiak ugyanis az elnyomást akarják, a nép pedig az elnyomás ellen küzd.*”⁵² Az itáliai gondolkodónak tehát a „*középosztálybeli származása ellenére is plebejus értékrendje volt,*”⁵³ s a nép érdekeinek képviselését – a politikai hasznossági szempont mellett – erkölcsi értelemben is fontosnak tartotta.

Összegzés

Niccoló Machiavelli A fejedelem című munkáját tehát a legitimitás és az idoneitás felől közelítve is vizsgálhatjuk. A fejedelemben ugyanis a vezetői alkalmasság rendkívül aprólékos elemzését, valamint a legitimitás fogalmának egyes elemeit is megtalálhatjuk. Utóbbi esetében az egyeduralmak legitimációs elvek szerinti megkülönböztetésén túl a modern kori legitimitásfogalommal is találkozhatunk, hiszen Machiavelli felismerte, s egyben kiemelt szerepet

⁴⁸ Paczolay Péter szerint „*a relatív jelleg lényege jó hatalomgyakorlásban rejlik, s ez a jó, mint érték relatív: nem lehet kategorikusan, állandó érvénnyel megállapítani, hogy egy kormányzat mikor jó, és mikor rossz.*” (PACZOLAY 1998, 95). A relativitás térben is időben is jelentőséggel bír: (1) időben: a Római Birodalom esetében például a hódítás beleillett a jó hatalomgyakorlás kereteibe, míg manapság a béke biztosítása az Európában elfogadott alapérték. (2) Térben: az Európai Unióban a fegyvertartás engedélyezése elfogadhatatlan lépésnek számítana, míg a szintén a nyugati típusú demokráciák közé sorolható USA államainak döntő többségben a szabadság szimbólumának számít. Korlátozását az amerikai polgárok a szabadságjoguk nagyarányú megsértésének tartanák, mely így az állampolgárok által jónak tartott hatalomgyakorlás keretein kívül esik.

⁴⁹ PACZOLAY – SZABÓ 2006, 63.

⁵⁰ TAKÁCS 2010, 133.

⁵¹ TAKÁCS 2010, 133.

⁵² MACHIAVELLI 2006, 49.

⁵³ TAKÁCS 2010, 133.

tulajdonított a fejedelem nép általi elfogadottságának, azaz a mai, empirikus értelemben vett legitimitásnak. Mindez újabb bizonyítékául szolgál az itáliai gondolkodó rendkívüli politikai éleslátásának, s ugyanakkor méltatlanul elfeledett érdeme A fejedelemnek. A legitimitás mai jelentésének megfogalmazása ugyan semmiféleképpen sem köthető az itáliai gondolkodóhoz, a fejedelem nép általi elfogadottságának hangsúlyozását – azaz a legitimitás mai jelentésének a felismerését – ugyanakkor nem lehet elvitatni tőle, s így a legitimitás modern fogalmának vizsgálata során Machiavelli A fejedelem című művét sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

A vezetői idoneitás kapcsán pedig fontos megemlíteni, hogy az alapvetően a középkori királytükörök mintájára íródott mű annyiban *„eltért e hagyománytól, hogy az eszközöket függetleníthetőnek tekintette a céloktól és az azokkal kapcsolatban álló erkölcsi eszményektől,”*⁵⁴ azaz Machiavelli esetében a jó – az állam és a nép érdekét szem előtt tartó – hatalomgyakorlástól (relatív értékfogalom). Mindez abból eredeztethető, hogy Machiavelli alapvetően pragmatikus/realista szemléletű ember volt, s e jellemvonása a politikával kapcsolatos nézetiben is visszaköszön, hiszen vizsgálódásai *„elsősorban a »van« világára irányulnak és nem a »mi legyen«, a »hogyan kellene cselekedni« kérdéseinek etikailag színezett megválaszolására.”*⁵⁵ A végcél ugyan lehet morális tartalmú, az ahhoz vezető úton viszont az erkölcsileg megkérdőjelezhető cselekedetek is megengedhetők – már amennyiben az etikus magatartás nem hoz eredményt. Az itáliai gondolkodó tehát *„tisztán látja a politikai cselekvés morális problémáját, a személyes moralitás parancsai és a politikai cselekvés szükségszerűségei közti feszültséget,”*⁵⁶ s így egyfajta alternatív politikai morált fogalmaz meg, mely lényege szerint *„a politika értékei önálló értékek; a politikai jó szükséges, gyakorlati és materiális, evilági jellegű; és e szférán belül elsődleges a politikai közösség szolgálata.”*⁵⁷

Végezetül kijelenthetjük: Niccolò Machiavelli 500 évvel ezelőtt írt műve még évszázadok múltán is állásfoglalásra készíti a politikatudomány iránt mélyebben érdeklődőket. Tanácsainak jelentős része ugyanis – annak ellenére, hogy azokat elsősorban Firenze fejedelmének, II. Lorenzo de Medicinek, azaz egy egyeduralkodónak ajánlotta –, még a demokratikus politikai rendszerekben is alkalmazható. A fejedelem tehát ebből a szempontból is örökervényű alkotásnak tekinthető, amely még az elkövetkezendő évszázadokban is vizsgálódásra fogja készíteni a politikai élet szereplőit, legyen szó politikusokról, politológusokról, egyetemi oktatókról és hallgatókról, avagy a politika iránt érdeklődő laikusokról.

⁵⁴ TAKÁCS 2010, 131.

⁵⁵ PACZOLAY – SZABÓ 2006, 62.

⁵⁶ PACZOLAY 1998, 62.

⁵⁷ PACZOLAY 1998, 62.

Irodalom

- BAYER 2001 = Bayer József: *A politikai gondolkodás története*. Budapest 2001.
- BIHARI – POKOL 2009 = Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia*. Budapest 2009.
- MACHIAVELLI 2006 = Machiavelli, Niccoló: *A fejedelem*. Budapest 2006.
- PACZOLAY 1998 = Paczolay Péter: *Államelmélet I. Machiavelli és az államfoglalom születése*. Budapest 1998.
- PACZOLAY – SZABÓ 2006 = Paczolay Péter – Szabó Máté: *A politikatudomány kialakulása. A politikaelmélet története az ókortól a huszadik századig*. Budapest 2006.
- TAKÁCS 2010 = Takács Péter: Politika és erkölcs Machiavelli elméletében. In: Takács Péter (szerk.), *Államelmélet I*. Budapest 2010, 129–136.
- TRINGLI 1994 = Tringli István: Idoneitás. In: Kristó Gyula (főszerk.) – Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.), *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*. Budapest 1994, 278.
- VILLANI 1939 = Báró Villani Lajos: *Machiavelli és a nemzeti politika*. Budapest 1939.
- WEBER 1987 = Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai I. Szociológia kategóriáiban*. Budapest 1987.

Ajánlott irodalom

- Bayer József: *A politikai legitimitás. Elméletek és viták a legitimitásról és a legitimációs válságról*. Budapest 1997.
- Bayer József: *A politikatudomány alapjai*. Budapest 2000.
- Bogdanor, Vernon (szerk.): *Politikatudományi enciklopédia*. Budapest 2001.
- Győrfi Tamás: Autoritás, legitimitás, engedelmisségi kötelezettség. In: Takács Péter, H. Szilágyi István, Fekete Balázs (szerk.), *Államelmélet*. Budapest, 2012, 382–396
- H. Szilágyi István: Állam és erőszak. In: Takács Péter, H. Szilágyi István, Fekete Balázs (szerk.): *Államelmélet*. Szent István Társulat. Budapest 2012, 397–404
- Kristó Gyula: Legitimitás és idoneitás (Adalékok Árpád-kori eszméletörténetünkhöz). *Századok* 108 (1974), 585–621

- Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Budapest 2007.
- Leo Strauss és Joseph Cropsey (szerk.): *A politikai filozófia története I.* Budapest 1994.
- Löffler Tibor: Autoritás és legitimitás. I. Ortodox tézisek politológiai alapfogalmak jogelméleti megközelítéséhez. *Jogelméleti Szemle* 2005/2 (2005)
- Löffler Tibor: *Hatalom, autoritás, legitimitás.* Szeged 2010.
- Nagy Frigyes: *Antimachiavelli.* Budapest 1991.
- Samu Mihály: *Államelmélet.* Budapest 1992.
- Samu Mihály: *Hatalomelmélet. Különös tekintettel az államra.* Budapest 2010
- Schmitt, Carl: *Legalitás és legitimitás.* Máriabesnyő – Gödöllő 2006.
- Takács Péter (szerk.): *Államelmélet.* Miskolc 1997.

Legitimacy and Idoneitas in the Book Entitled "The Prince"

Written by Niccoló Machiavelli

NÁNDOR GÖMBICZ

In my study I have analyzed the conceptual elements of legitimacy and idoneitas on the basis of the work of Niccoló Machiavelli entitled "The Prince", in which I have partly studied the principles of legitimacy, partly the Prince's features and actions expressing his idoneitas. In case of the second one, we can meet with the modern concept of legitimacy, as Machiavelli has recognized it and attributed to the primary role of a prince accepted by the people according to the contemporary empirical legitimacy.

I have come to the following conclusions through my work: (1) Machiavelli's classification connected with monarchies can also be approaching from the principles of legitimacy: in "The Prince" we can read about princely sovereignty, the supreme power of the people, and the monarchies based on the transcendental power of religion.

(2) We can also meet with the modern concept of legitimacy in Machiavelli's main work, as the Italian philosopher attributed a great significance to a prince accepted by the people.

(3) Machiavelli dealt with the idoneitas of a prince that is the idoneitas in an overriding way but he disagreed the moral principles of idoneitas ideal of the Christian Church. Besides as a principle of suitability-instead of the Christian piety and justness, he emphasized the political usefulness by a relative theory of values. In fact the main part of "The Prince" is about the princely idoneitas-suitability of a prince, that is also the prior condition of the virtue as the existence of the inner quality. In his book Machiavelli separates the means from the ends and their moral ideals, and uses the medieval kingdoms as a model. All these fit in the political theory well. As a representative of realism Machiavelli mainly searched for the real legality instead of the moral issues of the right exertion of power. Though the final aim can be with a moral content but to achieve it, morally controversial questions can also be allowed-if the ethical attitude will not be successful.